

Алесь Мемус

Вецер і сьпераду, і ззаду...

Рэпутацыя літаратурнага баламута дазваляе Адаму Глёбусу ўжо ня першае дзесяцігодзьдзе трымаць на сабе ўвагу літаратурнай публікі. Больш за тое, яго аўтарская манера ў каламуці (выбачайце, слова вельмі ж прыгожае) сучаснага беларускага пісьменства з гадамі, здаецца, набыла пранізьлівую вастрыню, што часам коле вочы і вярэдзіць слых як яго прыхільнікаў, так і яго нібы нядобрачыліўцаў. Спадзяюся, шануюны чытач заўважыў гэтае «нібы», бо і адварнуўся бы ад Глёбуса — не, як магнэсам цягне ня толькі зірнуць, але і пацешыць вока яго прысутнасцю. Вось жа і Павал Абрамовіч ня вытрымаў і зноў прыцягнуў увагу да Адама Глёбуса.

Дэпрэсія сп. Абрамовіча (гл. «ARCHE» — «Праўда Адамчыкаў», № 4, 2003 г.), «люцейшая за тую, што пакінула сьмерць Быкава», на мой погляд, альбо перабор у сродках выразнасці, альбо недабор у разуменьні іх. Чытаючы натурныя замалёўкі (як Вячаслава Адамчыка, так і сына яго Ўладзімера), я ніколі не адчуваю ня толькі дэпрэсіі, але цешуся вастрынёю выяўленчага дару абодвух. Згадзіцеся, вострая цікаўнасць да блізкага (хай нават прасторава) ужо ніяк ня знак абыякавасці да яго. Што ж так прыцягвае мастака да сябе падобнага? Бясспрэчна, гэта рысы выразнасці аб'екта творчага дасьледаваньня, яго неардынарнасць, але вырашальным тут бывае нябачнае вокам скрыжаваньне энэргетычных палёў. Калі побач вісяць скуры пантэры і гіены, і ад залішняе блізкасці поўсьць вылазіць з аднае і другое...

Публічнае існаваньне гэткага жанру як бы «завочнай» рэфлексіі творцы аб творцу — наш добры набытак, які разьвейвае «затухлую» атмасфэру ў грамадзтве. Памятаю студэнцкі тэатар сатыры пры Віцебскім унівэрсытэце, які карыстаўся незвычайнай папулярнасцю як у саміх студэнтаў, так і выкладчыкаў. У апошніх інтарэс быў асабліва абвостраны, бо каронным нумарам тых вечарынаў была менавіта сцэнічная сатыра на іх саміх. Заля калыхалася ад захапленьня, а некаторыя прататыпы

«пэрсанажаў» тых відовішчаў часам хапаліся за валідол. М'яне ўразіла рэпліка жонкі аднаго калегі, які зноў (як і раней) застаўся па-за ўвагаю студэнцкіх кепікаў. Расчараваная, яна неяк безнадзейна прамовіла ў бок мужа: «Шэрая ты асоба, мілы мой, калі студэнты не заўважаюць твайго існаваньня...» На твары ейнаго мужа праступілі сьляды дэпрэсіі (гл. дэпрэсію паводле Абрамовіча).

Дык, шануюныя нядобрачыліўцы Адама Глёбуса, ці забойца ён, ці даравальнік жыцьця?

Вось паспрабуйце пераказаць словамі ўжо славуць шаржы сп. Кукса, скажам, на Бугаёва, Вайняровіча, тых жа Гніламёдава і Зуёнка (у Кукса ён не нагадвае, як у Вяч. Адамчыка, нават Валашына), Мысльіўца, Шаўні, Шамякіна... Вы атрымаеце нешта больш «абразьлівае», чым пэрсанальныя партрэты з «Сучасьнікаў» ці замалёўкі з натурны аўтара «Дзёньніка 1998». Відаць, справа ў тым, што маляваны шарж даўно ў нас жанр клясычны, а вось шарж літаратурны, так бы мовіць, яшчэ немаўля. Немаўля, але кусаецца — во зараза!..

Мастакоўскі дар Адама Глёбуса, відаць, і справакаваў яго «Сучасьнікаў» (цыкл друкаваўся раней пад вельмі трапнымі назвамі «Нашы тутэйшыя», «Цёткі»). Што ж тычыцца «візуальнае» адоранасці яго бацькі, раю яшчэ раз перачытаць той самы «Дзёньнік 1998», каб пераканацца ў каляровым багацьці сьвету ў Вячаслава Адамчыка. Гэты дар «злыдня» Адамчыка — ці ня знак яго любові да зямнога, якую крытык Абрамовіч так недарэчна паспрабаваў звузіць да абсурду.

У шаржы-сатыры, як маляваным, так і слоўным, мяжа паміж прыязным і варажым бывае вельмі хісткаю (як цярпімасць кожнага з нас да крытыкі). Успрыманьне глядачом-чытачом мае тут сваю спэцыфіку, калі ацэньваецца не мадэль (аб'ект), што прыцягнула ўвагу мастака, але выяўленчае майстэрства творцы. Хваравітае ўспрыманьне шаржы яго правобразам ці блізікам яму чалавекам — знак недарэзьвітасці бачаньня твору, яго выяўленчых сродкаў. Вось тут і прарастае эфэкт

«абразы», бо абражаны перакідае ўвагу з твору на сябе. Яму няўцам, што ён быў толькі носьбітам вобразных рысаў, што натхнілі сатырычны дар мастака. Але ў слоўным шаржы (сатыры) прысутнічае яшчэ і гучаньне выяўленчае палітры (і ёсьць словы, страшнейшыя за пісталет...). Творца захапляецца гэтай забойчай сілаю слова і, бывае, пераходзіць мяжу «дазволенага». І бяскрыўдна сьмешнае для аднаго бывае амаль сьмяротным для іншага! Вось жа Абрамовіч цытуе: «дрыготкія рукі Зуёнкі», «тонкія губы Бураўкіна», «сьнежнага чалавека, шыракаплечага і грузнага Гніламёдава», «каратышку Іпатаву»... Але паспрабуйма выправіць «абразу» і ўявім гарэзьліва-таўстагубага Бураўкіна, цыбатуу бамбізу Іпатаву, вузкагрудага слабака Гніламёдава, Някляева, што кідаецца наўцёкі ад прывабнае кабеткі... Што, палягчала? Тонкае ёсьць тонкім, шырокае шырокім, а прывабнае — нясьцёрпна прывабным.

Цяжка намаляваць нас горшымі, чым ёсьць мы на самай справе. Ну а тым, хто зробіць нас (хай на хвіліну) цікавымі для іншых, раю быць удзячнымі, а то выходзіць зусім ужо сьмешна: такі я добры, а яны... Беларуска традыцыя шанаваньня «знакамітасьцяў» як «жыхароў неба» абяскровіла нашу літаратуру. Ці не таму «Сучасьнікі» Адама Глёбуса чытаюцца з такім азартам, бо робяць з «муміі» нешта яшчэ абнадзейліва жывое.

Шмат што і шмат каго Вячаслаў Адамчык выкрасьліў ці абмінуў увагаю як нявартае ўвагі. Тых жа, хто застаўся ў яго «Дзёньніку» (пакрыўджаных асабліва), трэба павіншаваць, бо вартыя ўвагі і застануцца жыць. Як ні дзіўна, супрацьлеглыя высновы ў адрас аднае асобы зьбольшага бываюць праўдаю. І адны, і другія. Хто, скажыце, ня чуў у свой адрас: сволач, падонок, хам..., а разам з тым: любачка, мілы, найлепшы!.. І вось жа! Аб'ект гэтых парадаксальных вызначэньняў падсьвядома прымае і адно, і другое, бо па прыродзе ён і такі, і гэтакі. Выбар Вячаславам Адамчыкам пэрсаналію дзёньнікавых рэфлексіяў вызначалі драматызм жыцьцёвага кантэксту і атмасфэра апазыцыйнасьці грамадзкаму ладу жыцьця. Аблога, у якую патрапіў ён і яго блізкія (гл. запісы дзёньніка), пагаршэньне стану здароўя, разбурэньне вынашаных жыцьцём і творствам ідэалаў абвастралі яго ўспрыманьне тых, хто на паўняў ягоную жыцьцёвую прастору. Падзел на сваіх-чужых у гэтым выпадку непазьбежны.

Сёньня, калі паміж Вячаславам Адамчыкам і многімі яшчэ жывымі яго сучасьнікамі пралёг пэўны пласт часу і боль пісьменьніка (схаваны адыходам) не вярэдзіць суайчыньнікаў, яго дзёньнікавыя запісы многіх прывялі ў стан шоку. Сьведкі і ахвяры іх непасялядоўнасьці (назваем гэта так) ужо няма, а

дух антаганізму абнародаваны. Як тут ня ўзьняць «высакароднага» ляманту, як не абурыцца, бо я ня я. Маралісты адразу засьпявалі пра чыстыя ідэалы добра і справядлівасьці, забываючыся на тое, што чужая бяда белымі ручкамі не разводзіцца.

Але мараліст абурецца і пад уплывам свайго «высакароднага абурэньня» робіць высновы: «Сэрца пісьменьніка перапаўняла зло і нянавісьць...», «Пагарда і зьнявага да суайчыньнікаў, любоў да сям'і...».

У тым жа дзёньніку адносна размовы з К. Крапівою чытаем: «Было, вядома, і маё прабачэньне і за трывогу, і за тэлефонны званок, за сваю, мусіць, неабдуманую прапанову і некарэктнасьць (Адамчык прасіў Крапіву ў дні яго 90-гадовага юбілею напісаць зварот да моладзі, ад чаго той катэгарычна адмовіўся. – Аўт.). Даруйце яшчэ раз, нарэшце я змогся ў сваёй мальбе і просьбе. ...3 гадамі, успамінаючы гэты выпадак, я чуў нейкую невымоўна цяжкую, незразумелую і невытлумачальную віну перад Кандратам Крапівою...»

Вось прыклад найдалікатнейшых адносінаў Вячаслава Адамчыка да сучасьніка і субрата па літаратуры, на якія была здольная яго душа. У тым жа дзёньніку далей: «Учора, сустрэўшы Сашу Станюту ў аптэцы, я падмовіў яго купіць маці, вядома за маё, бутэльку до пурпара (мал. віно). Спадарыня Стэфанія, напэўна, была бясконца рада. Бо хто ж успомніць пра шанюных людзей, калі ня я». Такая вось «пагарда і зьнявага да суайчыньнікаў»... Але кожны чытае і бачыць толькі тое, што запраграмаваў убачыць.

Разумны чалавек павінен быць больш плястычным ува ўспрыманьні і сьвету, і чалавека, і чалавечага творства. Выснова, характарыстыка, рэфлексія, што выказвае чалавек да чалавека, творца да творцы, заўсёды мае свой кантэкст адносінаў, а зразумець менавіта кантэкст дадзена ня кожнаму. Любоў і нянавісьць — катэгорыі паўнаты жыцьця, у якіх свая мараль і свае ідэалы.

Усё жывое імпульсіўна выказвае сябе. Вось іду па вуліцы, несучы пад носам белыя вусы, а з боку сустрэчных чую: то «Якое страхоцьце!», то — «А мне даспадобы» (дзьве дзяўчыны, усьміхаючыся, абмяркоўваюць мае вусы). Можна, канечне, выдаць апошнім па ганарару, а да першага кінуцца з палкаю... Нашто тады розум, скажыце? Гэтак жа дваіста будзе, вядома, прынята і маё пісаньне. Адзін скажа: «Стары мудры яўрэй», другі ўпэўнена: «Сам, мусіць, навалач страшэнная...» Так і жывем, бо вецер і сьпераду, і ззаду (а значыць, дыхаць яшчэ ёсьць чым). Калі нехта загікае ад словазлучэньня «вецер ззаду», значыць, жывы...

Віцебск